

DOSYA/GÖZLEM VE GÖRÜŞLER

GLOBAL TEĞET

Ersin YARIŞ*

"Globalleşen dünyamızda" ya da "küçük bir köye dönen dünyamızda" diye başlayan pek çok yazı okuyoruz. Bunlarla bir yere varabiliyor muyuz, bilemem ama "küreselleşme" diye bir gerçeğin olduğunu kabul etmek gerekiyor. Dünyanın küçük bir köye döndüğü galiba doğru ki Irak'ta diye düşündüğümüz komşularımız aksırdığında "ekonomik grip pandemisi" hemen bize ulaşıyor. Tedaviye ilişkin rivayet muhtelif... Sonuç malum: teğet...

Günlerdir, aylardır bir "teğet" tutturmuşuz gidiyoruz. Burada teğetin matematiksel karşılığını konuşacak değilim. Benim üzerinde durmaya çalışacağım şey "fiili teğetin" "fiilleştirilmesi". Biz öğrenciyken fiil diyorduk galiba artık "yüklem" deniyor. Teğeti fiilleştirerek ona galiba en doğru anlamı "yüklem"eye çalışıyorum, ben...

Krizin malum dalgalar halinde geliştiği sırasında herkes en az bir dalganın hışmına uğrayacağını biliyordu. En zenginler bile konvülf hareketlerle de olsa, hiç olmazsa "kum torbaları dizip" dalgalara karşı önlem almaya çalışırken gündemimize oturdu bu "teğet" muhabbeti... Teğet sözü, dalgadan etkilenilecek olmanın yöneticiler tarafından utangaçça kabul edilmesiydi aslında. Ama galiba "ucundan accık" diye bir sünnet sloganı var ya; işte ona yakın düzeyde bir etkilenme beklentisi, umudu, gazı gibi bir şeydi bu. İşte teğet için kullanılacak ilk yüklem: "geçmek". Önce bundan başlayalım o zaman. Global kriz Türkiye'yi teğet mi geçti? Özellikle de sağlık alanında ve çalışanları özelinde...

Krizin ekonomik yıkımı kabul etmek gerekir ki önce uzaklarda ortaya çıktı. Dalgalar halinde vura vura yaklaştı ve bize kadar geldi. O nedenle de kriz bizim krizimiz değilken (!) nedense bir anda bizim krizimiz oluverdi. O andan itibaren, daha örgütlü ve birikimli olan sermaye hemen reflekslerini açığa çıkarttı. Sonuç: çalışan sayısında "tensikat"... Yani işsizlik. Rakamlar yavaş yavaş netleşmeye başlıyor. Görünen o ki sanayide ücretsiz izinler, zorunlu erken izinler ve yavaşlama sonucunda ortaya çıkacak olan ciddi bir işsizlik. Muhtemelen yeni ve uzun soluklu işsizlik rekorlarına tanık olacağız. Beklenti, resmi rakamlarla %15'in üzerine çıkması.

Bu oranlar -ağırlıklı olarak- sanayi üretimine dayanılarak saptanan işsiz sayıları. En çok otomotiv ve tekstil sanayi üzerinde duruluyor. Ya sağlık alanında durum ne?

Sağlık çalışanları için ortaya konulmuş rakamlar henüz yok. Ama bazı ipuçları da "görünen köy kılavuz istemez" misali görünmüyor değil. Elbette sağlık çalışanlarını tek potada değerlendirmek olanaklı değil. Burada kast edilen, hiyerarşi veya işlevsel statü anlamında bir "tek pota" değil. Sosyal güvence kapsamında sağlık çalışanları -kamuda bile- çok farklı statülerde çalışıyorlar. Bir kısmı devlet memuru, bir kısmı sözleşmeli personel. Onun dışında önemli bir çoğunluk hizmet satın alınan firmaların "işçi statüsündeki" elemanları. Devletin dolaplarının üzerinde yer alan "yangında ilk kurtarılacak" ibaresini hepimiz biliriz. Bu tür durumlarda "yangında ilk feda edilecekler" ise aslında bu son gruptur.

Özel sektörde çalışan işçi statüsündeki sağlık çalışanları arasında işten çıkartmaların başladığına ilişkin haberler gelmeye başladı. Öncelikle temizlik, sekreteryacı

*Prof. Dr., Karadeniz Teknik Üniv. Farmakoloji AD

ve hemşirelik hizmetleri veren personel sayısında azaltmaya gidildiği ifade ediliyor. Kriz nedeniyle özel sağlık işletmelerinin hasta potansiyeli ne kadar azaldı bilmek kolay değil ama etkilenme olasılıklarını akılda tutmak gerek. Sermaye bu olasılığı hissettiği anda riski hemen yansıtır. Yansıtılan riskin ilk ortaya çıkan sonucu çalışan sayısında indirime gitmektir. İndirim, hasta sayısındaki azalmayla ilişkili değilse, yani hasta sayısı değişmemişse kalan personeli aynı ücretle daha fazla çalıştırma sonucunu doğuracaktır. Yani hem personel giderinizi azaltmış olacaksınız hem de dolaylı olarak çalışanlarınızın ücretini düşürmüş olacaksınız. Yani teğet birilerine pek dokunmazken çalışana epeyce bir "dokkandırarak". Böyle bir durumda "kim korkar hain krizden?"

Yine özel sektörde işten kolay kolay çıkartılamayacak bir grup sağlık çalışanının da olduğu bir başka gerçek. Örneğin hekimler. Onlara reva görülen ise ücrette "tensikat". Hekimlere verilen ücretlerin yarı yarıya azaltıldığı pek çok hastane var. Özellikle Doğu ve Güneydoğu'da bulunan hastanelerin hekim ücretleriyle oynadığına yönelik söylentiler geliyor kulaklarımıza. Hiç de şaşırtıcı değil. Hasta sayısı azalmadıysa hekimleri de daha ucuza daha fazla çalıştırmak gayet "makul" bir çözüm. Bunu böyle ifade etmiyorlar ve diyorlar ki "krizi fırsata dönüştürmek" olanaklı. Nereden baktığınıza bağlı olarak doğru olabilecek bir cümle. Ama krizin "dokkandırdıkları" için tüyler ürpertici olsa gerek.

Kamu hastaneleri uzunca bir süreden beri taşeron firmalar üzerinden pek çok hizmet (güvenlik, temizlik, yemek, vb.) alıyor. Özellikle üniversite hastanelerinde son yıllarda yaşanan ciddi ödeme sıkıntıları dikkate alındığında son krizin kamu hastanelerine teğet de olsa "dokkanmayacağı" düşünmek herhalde safdillik olur. O halde tensikat nereden yapılacak diye bakmak gerekiyor. Memur ya da sözleşmeli personel üzerinden değil hizmet alınan firmaların personel sayısında yeni sözleşme dönemleri için daha az sayıda çalışanı tercih etmek gibi bir çözüm. Sayısal yeterliliğin zaten tartışmalı olduğu bir ortamda kalan personelin iş yükünü dolaylı olarak daha fazla artırmak... Bu nitelikte personelin çoğunlukla asgari ücret civarında bir ücretle çalıştığına, asgari ücret artışlarının da dönemlerine ve oranlarına bakıldığında ücrette fazla oynamadan daha ucuza adam çalıştırmakla eş anlamlı. Bununla ilgili gazete haberleri de gündeme düşmeye başladı bile. Fotoğraflardaki işçilerin yüzlerinde fırsatın değil kederin izlerini görürken bir daha soralım: Yine krizi fırsata çalışanlar mı dönüştürüyor, acaba?

Doğrudan sağlık çalışanı olarak görülme-yen ama bu sektörün ayrılmaz bileşeni ilaç firmaları için durum ne? Pek çok sağlık çalışanına göre -en azından ücret ve bazı sosyal hak ödemeleri bağlamında- daha avantajlı bir statüde oldukları var sayılan, ama iş güvencesi anlamında hiç de farkları olmayan çalışanlara kriz "dokkanmadı mı"? Hem de ne biçim! Krizle birlikte pek çok mümessil/represant işten çıkartıldı. Çıkartılanların yerine yenileri alınmadı mı? Pek çok firma aldı. Ama muhtemelen çıkarttıklarından daha düşük ücret ve sosyal haklar taahhüt ederek. Bazıları eski pozisyonlarına göre daha kötü koşullarda iş bulabilmiş olsalar bile hala işsiz pek çok mümessil var. Daha düşük ücretle de olsa işe başlayanların ise sorumluluk alanları genişletilmiş durumda. Yani daha düşük ücretle daha fazla çalışmak durumundalar. Öte yandan sorumlu oldukları her ilaç için tutturdukları zaman prim aldıkları, tutturamadıkları zaman işten çıkartma için bir gerekçe olarak kullanılabilen "kotaları" da yükseltilmiş durumda. Yani daha düşük ücretle, daha fazla çalışıp ulaşılması çok zor hedefler için çaba göstermek zorundalar. Gerginlikleri yüzlerinden okunabiliyor. Yani onlar da krizi fırsata dönüştürmeyi beceremeyenlerden.

İlaç firmalarından biraz daha devam edelim. "Tensikat" yalnızca mümessil düzeyinde değil. Pek çok firma bazı bölge müdürlüklerini kapattı. Bu bölgede çalışan mümessillerine ek olarak bölge müdürü düzeyinde de işten çıkartmalar yaşandı. Bölgeye ayrılan harcama (kira, sekreteryaya, kırtasiye, vb.) bütçelerinden de tasarruf yapılmış oldu. Kapatmadıkları müdürlüklerin sorumluluk alanları genişledi. Kalanlara krizden olsa olsa daha fazla çalışma "fırsatı" düştü. Yine ulaşılması zor hedefler için... Bu konuyla ilgili olarak yargıya taşınmış tazminat davaları olduğunu, pek çoğunun da işten çıkartılanlar lehine sonuçlandığını biliyorum.

Yukarıda yazılanlar için rakamlar henüz elde yok. Bazıları tanık olduğum, bazıları ise güvенеbileceğim insanlardan duyduklarım. Yani gözlemlerim ve görüşlerim. Kriz dosyasında bu şekilde bile olmasını istediğim "fiili" krizin bize yansımaları.

Başta dönecek olursak... Bu yazıya teğete yüklem arayarak başlamıştık. En çok kullanılan "teğet geçmek". Bu ifade bana bir teması/değmeyi çağırıyor. Ama şu soruya yanıt vermiyor. Bu kriz bize teğet geçerken "deyip" mi geçti yoksa "delip" mi geçti?